

Torchalski, Ryszard

"Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej". Seria B: "Historia Nauk Biologicznych i Medycznych", z. 15-21, 1969-1971; Seria C: "Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych", z. 14-15, 1970-1971; Seria D: "Historia Techniki i Nauk Technicznych", z. 5-6, (...)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/1, 155-158

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

logów mają istotne znaczenie. Znajduje to zresztą odzwierciedlenia w literaturze geologicznej na całym świecie.

Nowy tom historyczny „Prac Muzeum Ziemi” jest niewątpliwym osiągnięciem polskiej historii nauki. Zrobiony został on starannie, a liczne ilustracje oraz indeks nazwisk pomogą czytelnikowi w przyswojeniu sobie tego materiału. Tom ten pozwala sądzić, że również następne, zgłoszone przez Muzeum Ziemi do druku, spotkają się z życzliwym przyjęciem nie tylko historyków nauk o Ziemi, ale i nauk pokrewnych.

Józef Babicz

„Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria B. *Historia Nauk Biologicznych i Medycznych*. Wyd. nauk. Zakład Historii Nauki i Techniki PAN, z. 15: 1969 ss. 192; z. 16: 1969 ss. 123, z. 17: 1969 ss. 204; z. 18: 1970 ss. 120; z. 19: 1970 ss. 200; z. 20: 1971 ss. 214; z. 21: 1971 ss. 200.

Seria C. *Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych*. z. 14: 1970 ss. 82; z. 15: 1971 ss. 95.

Seria D. *Historia Techniki i Nauk Technicznych*. z. 5: 1969 ss. 79; z. 6: 1971 ss. 115.

Seria E. *Zagadnienia Ogólne*. z. 4: 1970 ss. 198.

W serii B zeszyty 15 i 18, przygotowane pod redakcją naukową K. Rojwińskiego, poświęcone są problematyce medycznej. Zeszyt 15, koncentrujący się na zagadnieniach historii medycyny XIX i XX stulecia, ma następującą zawartość: E. Sieńkowski, *Rozwój antyseptyki i aseptyki w Polsce*; M. Zawiasa, *Rozwój chirurgii naczyniowej w Polsce*; K. Krejczy, *Rany klute serca. Karta z dziejów chirurgii serca w Polsce*; H. Cieślakowa, *Rentgenoterapia schorzeń nienowotworowych dzieci w Polsce (przegląd historyczny, stan aktualny, ocena krytyczna)*; E. Florczak-Mikicińska, *Rozwój onkologii dziecięcej w Polsce*; Z. Pankiewicz, *Ewolucja poglądów na temat nauczania stomatologii w Polsce w XIX i XX wieku*. Tematyka zeszytu 18 obejmuje natomiast stulecie XVIII—XX. Pierwsza praca M. Łyskanowskiego, *Postępowanie z psychicznie chorymi w Polsce Centralnej w XVIII w.*, omawia trzy zagadnienia: procesy o czary, leczenie i poglądy na choroby psychiatryczne, postępowanie z chorymi psychicznie. Oparta jest na materiałach Archiwum Głównego Akt Dawnych, starych drukach Biblioteki Narodowej oraz na współczesnej literaturze przedmiotu. Artykuł T. Ostrowskiej, *Dynamika procesu rozwojowego polskiego czasopiśmiennictwa lekarskiego w XIX stuleciu*, przedstawia rozwój polskich periodyków lekarskich. Rozwój ten, jak wykazuje autorka, wiązał się ściśle z ówczesnym stanem nauki i wiedzy medycznej, które z kolei uzależnione były od sytuacji politycznej naszego kraju. Zależał on także od zainteresowań i potrzeb samych czytelników — lekarzy. Trzecia rozprawa, pióra E. Sieńkowskiego, *Rozwój chirurgii żołądka w Polsce*, dotyczy zasług wybitnych polskich lekarzy XIX i początków XX w. z czterech ośrodków, Chełmna, Krakowa, Lwowa i Warszawy, w których to została zapoczątkowana i rozwijała się głównie chirurgia żołądka. Autor akcentuje również wkład lekarzy polskich — w tej dziedzinie — do nauki światowej.

Zeszyty 16, 19 i 21 (pod redakcją naukową L. Karpowiczowej) poświęcone są historii botaniki i historii zoologii. Zeszyt 16 zawiera pięć artykułów. Pierwszy H. Bukowieckiego, M. Kostyniuka i R. Figurskiego, *Niektóre starodruki botaniczne w Bibliotece Żaluskich*, wylicza kilka dzieł z tego zakresu i podaje informacje o ich autorach. Cytuje także 23 glosy polskie, zawarte w książkach dwóch autorów: Matthiolusa i Mizaldusa. Druga pióra H. Bukowieckiego, M. Furmanowej i J. Sujki, *Rośliny lecznicze w Pharmacopoeia Regni Poloniae (1817)*, analizuje treść pierwszej polskiej farmakopei państwowej. Trzecia praca to wydany po raz pierwszy w języku niemieckim w 1848 r. przez M. H. Leszczyca-Sumińskiego, *Przyczynek*

do poznania historii rozwoju paproci. Na język polski przełożył ją zmarły przed kilku laty, znany historyk botaniki prof. Bolesław Hryniewiecki. Zeszyt zamykają artykuły F. W. Kudrzyckiej-Bieloszabskiej, *Wacław Jan Strażewicz (1889—1950)* oraz I. Turowskiej, *Maria Chmielińska (1890—1967)*. Są to biografie dwojga bardzo zasłużonych dla polskiego zielarstwa uczonych, uzupełnione wykazami ich publikacji. Zeszyt 19 składa się z czterech rozpraw. Pierwsza S. Szpilczyńskiego, *Źródła do dziejów botaniki w księgozbiorze Pistów z Brzegu*, omawia w świetle fragmentu tego księgozbioru, znajdującego się obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego, jeden z nurtów polskiej myśli botanicznej w okresie przechodzenia do nauki nowożytnej. Dwa następne artykuły: G. Brzęka, *Materiały do historii zoologii w Polsce w latach 1860—1918* i Z. Fedorowicza, *Materiały do historii zoologii w Polsce w latach 1914—1939*, poświęcone są działalności naukowej pracowników na polu zoologii, skupionych w wyższych uczelniach, towarzystwach naukowych i innych placówkach. Rozprawa czwarta J. Mowszowicza, *Z historii badań roślin synantropijnych w Polsce. (Materiały do studiów o chwastach)*, jest przeglądem dotychczasowych prac dotyczących tych roślin, które stanowią 2% całej krajowej flory roślinnej. Rozprawa zaopatrzona jest w bogate materiały bibliograficzne. Pierwszy artykuł zeszytu 21 — A. Paszewskiego, *Dendrologia Alberta z Lauingen*, omawia księgę VI podręcznika *De vegetabilibus et plantis...*, trzynastowiecznego filozofa i botanika Alberta Wielkiego. Uzupełniają go cenne indeksy: nazw roślin używanych przez Alberta i nazw według dzisiejszej nomenklatury botanicznej. Praca druga — H. Bukowieckiego i M. Furmanowej, *O zmianach w nomenklaturze niektórych roślin leczniczych w okresie polinneuszowskim*, podaje, zaczerpnięte z monumentalnego dzieła *Index Kewensis*, przykłady homonimii rozpowszechnionej w nomenklaturze łacińskiej polskich roślin leczniczych. Kolejne dwa artykuły napisane zostały przez J. Oleszakową. Pierwszy — *Ogród Botaniczny w Krzemieńcu i jego Katalogi (1805—1832)*, przygotowany w oparciu o źródła rękopiśmienne i drukowane, informuje o powstaniu Ogrodu przy Gimnazjum Wołyńskim oraz o wydawanych tam *Katalogach i Suplementach* do nich. Drugi, *S. B. Jundziłł i W. Besser w świetle wzajemnej korespondencji*, omawia korespondencję tych uczonych z lat 1810—1823, dotyczącą m.in. wymiany roślin i katalogów pomiędzy kierowanymi przez nich ogrodami botanicznymi w Wilnie i Krzemieńcu. Artykuł ostatni J. Mowszowicza, *Z historii badań krajowych nad roślinami wodnymi* ma charakter bibliograficzny. Autor informuje o pracach na ten temat przygotowanych przez uczonych polskich. Artykuł uzupełnia bibliografia licząca około 1200 pozycji.

Zeszyt 17 (pod redakcją naukową S. Brzozowskiego) składa się w zasadzie z dwóch prac¹. Pierwszą — *Z dziejów hodowli roślin i nasiennictwa w Polsce* — przygotowało 20 autorów. Druga — *Polskie Towarzystwo Zootechniczne im. Michała Oczapowskiego* — napisana została przez S. Jełowickiego i M. Markijanowicza.

Zeszyt 20 w całości poświęcony jest historii nauk leśnych, przygotowany on został pod redakcją A. Żabko-Potopowicza. W pracach zawartych w zeszycie poruszono zagadnienia, które nie znalazły dotąd oddźwięku w naszej literaturze naukowej. Dlatego też uwaga autorów skierowana została na dwa zagadnienia: 1) problemy związane z metodologią nauk leśnych; 2) problemy dotyczące rozwoju nauk, szkolnictwa, doświadczalnictwa, muzealnictwa i piśmiennictwa leśnego w Polsce Ludowej. Zeszyt zawiera następujące artykuły: A. Żabko-Potopowicz, *Z dziejów poglądów na treść i podział nauk leśnych*; W. Osińska, A. Nyrek, *Funkcje dydaktyczne historii nauki z uwzględnieniem nauk praktycznych (na przykładzie historii leśnictwa)*; H. Błaszyk, *Rozwój myśli geograficzno-leśnej*; M. Pisarska, *Rozwój polskiej bibliografii leśnej*; W. Kryczyński, *Szkolnictwo wyższe jako ośrodek prac ba-*

¹ Recenzja zeszytu 17, Serii B, „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” zamieszczona została w nrze 3/1971 „Kwartalnika”, s. 672—673.

dawczych z zakresu leśnictwa w krajach socjalistycznych; K. Heymanowski, *Udział leśnych zakładów doświadczalnych szkół wyższych w rozwoju nauk leśnych i w dydaktyce*; S. Smólski, *Problem muzeów leśnych w Polsce*; J. Bartyś *Problem mechanizacji prac leśnych w Królestwie Polskim do 1914 r. w świetle polskiego piśmiennictwa fachowego*; Z. Szymanowska, *Piśmiennictwo polskie dotyczące lasów i leśnictwa Ziemi Odzyskanych (1945—1948)*; B. Szymański, *Stan badań nad historią nauk leśnych w Polsce Ludowej*.

W serii C zeszyt 14 (pod redakcją naukową J. Babicz) zawiera jedną pracę, przygotowaną przez S. Kryńskiego, *Z dziejów triangulacji na ziemiach Polski. Triangulacja pruska (1832—1914)*. Powstała ona w oparciu o zachowane, dość bogate materiały źródłowe. W trzech rozdziałach autor przedstawił koncepcje i genezę budowania poszczególnych sieci triangulacji I rzędu w aspekcie potrzeb tych prac oraz rozwoju nauki i techniki. Omówił projekty sieci, wykonanej na naszych ziemiach przez władze pruskie, a następnie niemieckie, stabilizację, budowę sieci i sygnałów, prace pomiarowe, obliczenia i dokładności. Duży nacisk położył na zagadnienie powiązania sieci pomiędzy sobą i z sieciami państw sąsiednich. Charakterystyka sieci podana jest w powiązaniu z innymi sieciami na terenie Niemiec, z uwzględnieniem zagadnień jednostki długości, orientacji sieci oraz wysiłków w kierunku zapewnienia jednolitości układów. Zeszyt 15 (pod redakcją naukową J. Dobrzyckiego) obejmuje także jedną tylko pracę. Jest to rozprawa M. Biskupa, *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512—1537*. Powstała ona w wyniku kwerendy przeprowadzonej w bibliotekach krajowych i zagranicznych (zwłaszcza w szwedzkich i niemieckich), która pozwoliła na zweryfikowanie i uzupełnienie wyników dotychczasowych badań, omówionych w pierwszej części pracy. W dalszym ciągu autor przedstawia odkryte przez siebie dokumenty i listy pisane przez Mikołaja Kopernika oraz inne, nieznanne dotąd materiały dotyczące jego działalności na terenie Polski północnej. Pracę uzupełniają reprodukcje fotograficzne omawianych w niej tekstów.

W serii D zeszyt 5 (pod redakcją naukową E. Olszewskiego) omawia problemy z historii techniki polskiej. Składa się on z następujących artykułów: K. J. Piotrowski, *O drogach pocztowych i o transporcie poczt w Polsce w wiekach XVI—XVIII*; S. Knapik, R. Woźniacki, *Przegląd rozwoju urządzeń do podgrzewania dmuchu żeliwniakowego ze szczególnym uwzględnieniem radiacyjnych rekuperatorów kominowych*; H. Jost, *Kuźnice Zakopiańskie w atlasie Frankensteina*; W. Żelechowski, *Ze wspomnień o badaniach nad oznaczaniem wilgotności pary kotłowej*. Natomiast zeszyt 6 (również pod redakcją E. Olszewskiego) poświęcony jest w zasadzie wdrażaniu postępu technicznego w hutnictwie polskim w XIX w. Trzy spośród zawartych w nim artykułów przygotowane zostały w oparciu o referaty wygłoszone przez uczonych polskich na międzynarodowym sympozjum na temat wdrażania postępu technicznego w hutnictwie i energetyce w XIX w. Sympozjum odbyło się w dniach 29 VI — 4 VII 1970 r. w Pont-à-Mousson we Francji. Autorami referatów-artykułów są: I. Pietrzak-Pawłowska, *Warunki ekonomiczno-społeczne rozwoju hutnictwa na ziemiach polskich w XIX w. (Problemy rewolucji technicznej w kraju rolniczym)*; J. Pazdur, *Postęp techniczny w hutnictwie polskim na tle rewolucji technicznej w Anglii*; J. Łukasiewicz, *Rozwój systemu techniczno-produkcyjnego w hutnictwie na ziemiach polskich w XIX w.* Zeszyt otwiera dyskusyjny artykuł M. Daumas'a (kierownika Muzeum Sztuk i Rzemiosł w Paryżu), *Historia techniki: jej przedmiot, zakres i metody* (w przekładzie B. Olszewskiej), który omawia m.in. zagadnienia metodologiczne wynikające przy współpracy historyków techniki z historykami gospodarczymi. Na końcu zeszytu umieszczone jest sprawozdanie z obrad sympozjum — *Międzynarodowe sympozjum na temat wdrażania postępu technicznego w krajach nie będących jego inicjatorami* przygotowane przez J. Łukasiewicza.

W serii E zeszyt 4 (pod redakcją naukową W. Voisé) zawiera cztery artykuły. Dwa z nich mają charakter monograficzny. Są to: U. Perkowskiej, *Żegota Pauli polihistor i badacz starożytności polskich. Życie i działalność w latach 1814—1860* oraz R. Dutkovej, „*Kwartalnik Naukowy*” A. Z. Helcla (1835—1836). Artykuł trzeci W. Osińskiej, *Z problematyki warsztatu badawczego historyków nauki*, zwraca uwagę na — posiadające szczególne znaczenie dla historii nauki — materiały źródłowe, ich dokumentację i informację o nich. Ostatni, J. Żurawickiej, *Struktura polskiego, środowiska naukowego w świetle materiałów pozostałych po „Minerwie Polskiej”* opiera się na kartotekach naukowców, powstałych w redakcji projektowanego rocznika nauki polskiej w latach 1947—1948.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że począwszy od zeszytu 21 serii B, który ukazał się w 1971 r., zmieniona została szata graficzna „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. Odtąd każda seria posiadać będzie innego koloru okładkę, ozdobioną — związanym tematycznie z jej treścią — stałym motywem ilustracyjnym. Dla serii B ustalony został kolor czerwony, a jako symbolizującą ją ilustrację wybrano drzeworyt *Zbieranie ziół leczniczych i badanie moczu chorego*, z wydanej w 1556 r. w Krakowie pracy Hieronima Spiczyńskiego *O ziołach...*

Ryszard Torchalski

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Pawieł Tichonowicz Bielow: *Filosofija wydajuszczichsja russkich jestiestwoi-spytatielej wtorej połowiny XIX — naczała XX w.* Moskwa 1970 Izdatielstwo „Mysl” ss. 488.

Pawieł Bielow w swej książce poświęconej wybitnym przyrodnikom drugiej połowy XIX i początku XX w. zajmuje się filozofią uczonych, których twórczość i działalność społeczna stanowi ważną i nieodłączną część ruchu demokratycznego w Rosji. Autor stara się udowodnić, że uczeni: Seczenow, Mendelejew, Timirjajew zajmują ważne miejsce nie tylko w historii przyrodoznawstwa, ale również w historii filozofii, zwłaszcza filozofii materialistycznej. Temu celowi podporządkowany został zarówno dobór materiału, jak wewnętrzna i zewnętrzna struktura książki.

We wstępie Bielow przedstawia swoje stanowisko na temat roli filozofii jako wiedzy o świecie, jej miejsca w systemie wszystkich nauk. Szczególnie mocno akcentuje bezsporny dla niego fakt, że wszystkie dziedziny ludzkiej wiedzy o świecie pozostawały zawsze ze sobą ściśle powiązane, wzajemnie się przenikały. Dokonującemu się, w miarę postępu nauki, procesowi rozdziału poszczególnych gałęzi wiedzy na oddzielne dyscypliny towarzyszył zawsze proces odwrotny — integracji.

Przykładem wzajemnego przenikania różnych dyscyplin jest marksizm jako nauka o rewolucyjnym przekształceniu świata, w której filozofia, ekonomia polityczna, socjologia zespolone zostały w jedną całość. Ukształtowanie filozofii w czystej postaci należy raczej do wyjątków w historii myśli. Słuszniejsze wydaje się twierdzenie, że jest ona odzwierciedleniem światopoglądowych dążeń każdej epoki historycznej.

Poważna rola w kształtowaniu idei i kierunków filozoficznych, twierdzi autor książki, przypadająca zawsze wybitnym przyrodnikom. Ponadto wyraża pogląd — że tak jak idealizm bliski jest religii, filozofia materialistyczna ściśle wiąże się z przyrodoznawstwem.

Swą pracę podzielił Bielow na cztery części.